

**Пустовіт В. Ю.,**  
доктор філологічних наук,  
Східноукраїнський національний  
університет імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк)

### **ЕСТЕТИЧНИЙ ІДЕАЛ ПИСЬМЕННИКА В ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ ХІХ СТ.**

Українська естетична думка тісно переплітається не лише з теорією мистецтва, а й із усім комплексом гуманітарних дисциплін. Зважаючи на естетичну роль художнього слова, література має першорядне значення у виробленні естетичних смаків, бо є видом мистецтва, одним із головних завдань якого є відображення дійсності. Діалектичний взаємозв'язок таких понять, як: естетичний ідеал письменника – творця літератури певного періоду; епістолярій тієї чи іншої особистості – жанр, який відбиває й розкриває душу, ідеї, цінності тощо автора; історичний період розвитку країни й письменництва – соціокультурна складова, яка визначає ціннісні орієнтації як суспільства в цілому, так і окремої особистості, є, на нашу думку, потужним ресурсом дослідження естетичного ідеалу, як категорії, що пов'язує філософію й епістолярій письменника, зокрема в ХІХ ст.

У пропонованій науковій розвідці ми хотіли б звернути увагу сучасних вітчизняних дослідників-літературознавців на науковий джерелознавчий потенціал епістолярію відомих українських митців ХІХ ст. щодо виявлення тенденцій, засад, шляхів, форм, змісту формування й розвитку естетичного ідеалу в українському мистецтві й літературі. Вважаємо, що оприлюднення й дослідження листів, які мають загальнонаціональне значення для морального й духовного розвитку народу, зокрема й стосовно естетичного й ціннісного ідеалу українства – важлива наукова задача сучасних дослідників епістолярної спадщини видатних українців.

Загальновідомо, що вперше питання естетичного ідеалу порушив Платон, для якого найвищим ідеалом були не речі, а їх ейдос, ідея речі. Аристотель свого часу стверджував, що ідеалом є довершений твір мистецтва, який відображає дійсність. Генеза розвитку естетичного ідеалу зводиться до залежності від специфічних ознак культури, бо він є суспільним ідеалом, що охоплює всі сфери національного життя.

До розроблення системи естетичних категорій “ідеал”, “естетичний ідеал”, “прекрасне” долучилися українські філософи і культурологи в онтологічному, гносеологічному, теоретико-методологічному аспектах (В. Іванов, М. Колесніков, О. Колеснікова, Л. Левчук, В. Лозовий та ін.). Вітчизняне літературознавство не має сьогодні монографічних досліджень про розвиток естетичного ідеалу, наявні лише поодинокі статті щодо ідеалу прекрасного в прозі Т. Шевченка (Т. Бовсунівська, Я. Вільна, І. Терехова), П. Куліша, Лесі Українки (В. Савчук, В. Сиротенко), індивідуальної естетики М. Коцюбинського (В. Агеєва, Я. Поліщук) та ін. Наукові розвідки стосовно формування, виявлення, презентації естетичного ідеалу в епістолярії письменників того чи іншого періоду розвитку вітчизняного літературознавства лише стартують, що посилює їх актуальність.

Зважаючи на бурхливий й неоднозначний національно-культурний розвій ХІХ ст., зазначимо, що й естетична думка в цей період розвивалася бурхливо, неоднозначно, під різними гаслами. У першій третині століття – у річищі нового розуміння завдань літератури – на порядку денному акцентується думка про національну самобутність літератури, що сприяє розквіту нових ідей, які протягом усього ХІХ ст. ширилися як цікаві чи модні, або зникали, не підтримані мистецьким бомондом, стаючи в сукупності підґрунтям для вироблення національного естетичного ідеалу, тісно пов'язаного з національною ідеєю.

Висвітлення національної ідеї в художньо-естетичній спадщині також є вельми актуальною проблемою. Отже, ми припускаємо, що саме цей період в історії нашої держави можна вважати провідним і щодо розвитку естетичного ідеалу в епістолярній спадщині українського письменства.

В епістолярній спадщині письменників можна натрапити й на неординарні естетичні ідеї. Так, М. Возняк у 1927 р. писав про відсутність ґрунтового нарису про громадський рух в Україні XIX ст., наголошуючи на цінності листів і записок того часу, адже спостерігалось високе піднесення епістолярної культури. З огляду на суспільно-політичні обставини означеного періоду, листування відігравало не лише звичайну комунікативну роль, а було автентичним джерелом вираження літературно-мистецьких і естетичних уподобань, обміну прогресивними ідеями.

З огляду на це, можна стверджувати, що естетичний ідеал письменника XIX ст. формувався на основі системи ідеалів самого автора та відображуваної ним дійсності. Потужними чинниками впливу на процес формування естетичного мислення українського письменництва у вказаний період стали: національне буття і національна ідея, що творили ментальність українця; оновлення й бурхливий розвиток українського мистецтва, зокрема й літератури – розмаїття жанрів, тематики, художньо-виражальних засобів, нова образність, нові характери, нові герої; утвердження української мови як мови національного суспільно-культурного буття. Дискусія про літературні права й можливості української мови, яка точилась протягом 20-30-х років XIX ст., сприяла не лише її розвитку й утвердженню, але й акцентувала увагу на необхідності дотримання чистоти мови, чому особливу увагу надавали саме письменники й що часто було ключовою темою їхнього епістолярію.

Цінними для з'ясування естетичного ідеалу досліджуваного періоду саме через листи митців є записи Т. Шевченка. Саме в листах Кобзар окреслив коло тем, обов'язкових для обговорення з кореспондентами: мистецтво (театр, живопис, музика, скульптура, архітектура) і, звичайно, література. Як людина творча в усіх проявах, поет тяжів до гармонії в усьому. Надзвичайного значення митець надавав мистецтву гравюри. Мистецтво, стверджував Тарас Шевченко, несе морально-повчальне навантаження.

Традицію, започатковану Кобзарем щодо оприлюднення своїх поглядів на естетичні завдання мистецтва й літератури, у тому числі й у листах, продовжили й інші видатні українські письменники. Так, П. Грабовський у листах до однодумців закликав їх бути європейцями на ґрунті українському. Покладаючи провідну роль на національну літературу як рушійну силу об'єднання нації, поет пропонував відійти від змалювання й вихваляння Запорожжя та козаччини, прибрати зі сцени “співи й танці”, що прикривали собою страшенне убожество наших творів драматичних...”, і перейти до змалювання сьогоденного життя. Зважаючи на суворі місця заслання, естетична програма П. Грабовського зводилася до чіткої позиції громадянина: він був свідомий своєї позиції, відкидав “галушковий патріотизм”, виступав проти ідеалізації минулого, наполягав на потребі його тверезої й правдивої оцінки. Згодом П. Грабовський конкретизував свої естетичні погляди щодо національного мистецтва та літератури в листі до української молоді.

Не оминув суспільно важливої проблеми і Б. Грінченко, який у всіх своїх програмових виступах наголошував на потребі відродження національної самосвідомості в українського народу, говорив, що тільки за умови національної ідентичності може йтися про боротьбу за національний розвиток школи, мови й літератури. Позиція письменника яскраво виявилась у дискусії з М. Драгомановим у “Листах з України Наддніпрянської”, оголосив низку проблем, пов'язаних із національною свідомістю українців, розбудовою національної ідеї.

Розвиток естетичної думки в Україні на межі ХІХ століття асоціюється також і з художнім рухом, зокрема літературним, що не просто вибухнув та швидко поширився теренами України завдяки таким майстрам слова, як І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, О. Кобилянська та ін., а й визначив зміст як публічних виступів і публікацій у пресі, так і особистого листування.

Отже, епістолярна спадщина українських письменників ХІХ ст. – джерело інформації про перебіг розвитку науково-мистецьких засад як літературознавства, так і естетики – очікує на увагу сучасних науковців.

**Романенко Л. В.,**  
кандидат філологічних наук,  
Маріупольський державний університет

### **ЕСТЕТИЧНА ЦІННІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ**

Література – вид мистецтва, який дає насолоду. За однією із концепцій література – це творче відображення дійсності в картинах і образах, створених за допомогою слів. Таке відображення має і пізнавальне, і виховне, і естетичне значення. Ці категорії є принципово важливими для формування читацького смаку підростаючого покоління.

Література – це засіб збагачення читачів знаннями про світ. Саме творчо змодельовані автором ситуації стають предметом розумового опрацювання, висунення версій розв'язання проблем і виходу із складних ситуацій. Не випадково у контексті дитячої та підліткової літератури активно розвивається і популяризується жанр детективної повісті. Також у художніх творах осмислюються проблеми зв'язку і взаємозалежності минулого і сучасного. Як наслідок – популяризація творів історичної тематики різних жанрів.

Звичайно, шкільна програма з української літератури побудована на класичних зразках українського мистецтва слова, але, на жаль, у ній практично відсутні твори сучасних авторів, які працюють на ниві розвитку літератури для дітей і підлітків. Перед тим, як почати детальний аналіз жанрових особливостей творів для дітей, варто ще раз виокремити ті категорії, що формують не тільки читацькі уміння, а й закладають морально-етичні засади індивідуума: розрізнення добра і зла; формування патріотичних почуттів; уміння змодельовати і спрогнозувати ситуацію, в яку може потрапити герой твору (а зрештою і сам читач); уміння відрізнити реальність від вигадки; формування почуття прекрасного. Психологічні аспекти впливу художнього твору на особистість розроблені у праці І. Франка “З секретів поетичної творчості”: “Він обстоює думку, що формуюча здатність митця є засобом творення естетичних почуттів суб'єкта сприймання. У цьому полягає основне призначення мистецтва. “Не в тім, які речі, явища, ідеї бере поет чи артист як матеріал для свого твору, а в тім, як він використає і представить їх, яке враження він викличе при їх допомозі в нашій душі, в тім однім лежить секрет артистичної краси” [1].

Сучасна українська дитяча і підліткова література розвивається надзвичайно активно. Для дітей середнього шкільного віку найпривабливішими є пригодницькі та історичні жанри. Старшим підліткам подобається читати твори, де змальований позитивний герой, – сміливий (навіть відчайдушний), чесний, принциповий, справедливий, той, хто цінує дружбу тощо (твори М. Морозенко, А. Кокотюхи, О. Гавроша, Г. Пагутяк, В. Рутківського, О. Зубченка та ін.). Також їм подобається і твори з психологічним аспектом, у яких порушуються проблеми дружби, любові, щастя, духовної свободи і соціальної справедливості. Олександр Зубченко, працюючи над